Opțiuni și constrîngeri lexico-semantice în traducerile textului biblic

Adina CHIRILĂ, George Bogdan ȚÂRA

1. Ideea articolului nostru a pornit de la o observație simplă, evidentă pentru un cititor al *Bibliei*: existența a numeroase *aluzii* la evenimente, fapte, precepte descrise și prezentate anterior, în alte cărți din cuprinsul Sfintelor Scripturi. Ne-am pus întrebarea dacă traducătorii din perioada veche a literaturii române (sec. XVII-XVIII) și cei actuali au recunoscut și au avut în vedere legăturile de acest tip dintre *Noul Testament* și *Vechiul Testament*. În ce măsură au reușit ei să păstreze aceste aluzii ca evidențe ale intertextualității biblice – cunoscute fiind problemele complexe pe care le ridică transpunerea textului sacru într-o altă limbă și într-o epocă diferită?

Hugh Holman definește *aluzia* ca fiind „*a figure of speech that makes brief, often casual reference to a historical or literary figure, event, or object. […] Strictly speaking, allusion is always indirect. It attempts to tap the knowledge and memory of the reader and by so doing to secure a resonant emotional effect from the associations already existing in the reader's mind*”[1]. Conform cercetătorului american, în orice scriere, aluziile la personaje și evenimente reale sau de ficțiune pot fi percepute și analizate ca figuri artistice al căror scop este emoția provocată de o asociere de idei deja existente în conștiința receptorului. Această observație atrage atenția asupra rolului activ al receptorului în reactualizarea aluziei prin recunoaștere, înțelegere și reinterpretare. Aceste procese sînt în strînsă legătură cu rafinamentul cititorului, care, însă, trebuie să dețină un fond de cunoștințe comun cu al autorului aluziei: „*The effectiveness of allusion depends on there being a common body of knowledge shared by writer and reader*”[2].

[1] C. Hugh Holman, *A Handbook to Literature* (4th edition), Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1980, p. 12.

[2] *Ibid.*, p. 12.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

În cazul particular al traducerilor, relația este tripartită, deoarece transmiterea eficientă a aluziei este făcută prin medierea unui traducător, care este în același timp receptor sensibil și filtru activ al textului în limba țintă.

Din punctul de vedere al teologiei, aluziile din cuprinsul *Bibliei* (în special cele din *Noul Testament*) nu sînt doar un fenomen literar, ci mijloace esențiale pentru interpretarea evenimentelor ca împliniri ale *Logos*-ului divin și ale voinței lui Dumnezeu. Ele au contribuit la întemeierea și validarea unei noi doctrine, așa cum a fost cazul în primele secole de creștinism, și rolul lor s-a păstrat pînă în ziua de azi. Cînd Ioan Botezătorul spune: „*Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii !*" (Anania 2001, *Ioan* 1, 29), identificarea lui Isus cu mielul de sacrificiu din legea mozaică: „*Mielul să vă fie de un an, parte bărbătească și fără meteahnă* […]" (Anania 2001, *Ieșirea* 12, 5) trebuia să fie evidentă pentru oricare dintre evrei și, în același timp, trebuia să evidențieze misiunea lui Isus.

Aluziile contribuie la imaginea de corpus unitar a *Bibliei*. Existența și consemnarea lor stau la baza exegezei biblice primitive, fiind o modalitate de punere în acord a *Vechiului Testament* cu *Noul Testament*. De aici decurge, cel puțin în principiu, păstrarea lor ca atare în versiunile succesive ale *Bibliei*, mai întîi în limbile sacre (greacă, latină, slavonă), apoi în cele vernaculare.

În corpul *Bibliei* există trimiteri directe, ca de pildă precepte din *Vechiul Testament*, reluate în discursul apostolilor pentru justificarea unor acțiuni ale acestora (*Fapte* 23, 5 cu referire la *Ieșirea* 22, 28)[3], precum și aluzii propriu-zise, prin care se face o trimitere indirectă la un eveniment, la o persoană sau la un loc, a căror natură sau relevanță nu este explicată de emițător[4]. Este cazul aluziei pe care o face apostolul Pavel, în *Galateni* 1, 15, la nașterea profetului Ieremia[5].

Exemplele asupra cărora ne-am oprit în studiul de față au în comun, din punct de vedere lingvistic, faptul că, în originalul după care se face traducerea în limba română, *Noul Testament* folosește aceeași expresie ca cea din *Vechiul Testament*. Dacă traducătorii și revizorii cărților sacre din epoca veche erau îndatorați mai mult textului din limba-sursă decît mijloacelor de expresie uzuale în limba-țintă (și avem motive să credem că așa era[6]), cel puțin teoretic identitatea formală dintre

[3] Vezi *infra*, exemplul 2.1.

[4] Vezi Chris Baldick, *The Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford University Press, 2008, p. 9: „[An allusion is] an indirect or passing reference to some event, person, place, or artistic work, the nature and relevance of which is not explained by the writer but relies on the reader's familiarity with what is thus mentioned.".

[5] Vezi *infra*, exemplul 2.4.

[6] Vezi Gheorghe Chivu, *De la litera la spiritul textului sacru. Mărturia unui Evangheliar manuscris*, în „Text și discurs religios", II (2010), p. 41: „Instituită drept canon stilistic, această cerință [respectarea literei originalului n.n.] a fost ilustrată cu precădere în epoca de început a scrisului în

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

cele două segmente ale *Bibliei*, în locurile vizate, ar fi trebuit să se păstreze, înlesnindu-se, în felul acesta, perceperea aluziei. Cu toate acestea, unele exemple ne contrazic.

Fie că traducătorii și, uneori, revizorii care supervizează textul au înțeles ei înșiși legătura dintre cele două (sau mai multe) pasaje aflate la mare distanță în *Biblie*, fie că nu au sesizat-o, în versiunile integrale ale *Bibliei*, începînd cu secolul al XVII-lea apar inconsecvențe în redarea pasajelor identice din textele originale. În procesul de exegeză biblică pe care îl desfășoară odată cu activitatea de traducători, aceștia își iau libertatea de a inova față de model, de a opta pe terenul limbii-țintă, acolo unde textul de tradus impunea o constrîngere.

Explicația acestui fapt ține de mai mulți factori, care se distribuie și acționează diferit, pentru fiecare situație în parte și de la o versiune la alta, de pildă: originale diferite avute în vedere ca texte-sursă sau ca texte-control pentru traducerea *Vechiului Testament* și, respectiv, a *Noului Testament*, specificul comunității pentru care se face traducerea, identitatea traducătorului sau/și a revizorului (competența lor lingvistică și interpretativă), principiul de transpunere dintr-o limbă în alta (traducere literală sau echivalență dinamică[7]) etc.

Dacă se consideră că „*cea mai bună traducere este cea care răspunde cel mai bine nevoilor publicului țintă și perioadei de timp în care a fost realizată*"[8], înseamnă că traducătorii textelor sacre, fiind obligați să respecte și litera și duhul originalului, se

limba română, atunci cînd traducerea literală a constituit, foarte probabil, și prima modalitate de a distinge exprimarea uzuală, specifică limbii vorbite, de aceea care va caracteriza în foarte scurt timp utilizarea elevată a românei, destinată unui scop cultural."; vezi și Alexandru Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2005, p. 17: „De altfel, ar fi eronat să se considere că traducerea literală era o cale de a duce la capăt o corvoadă. Traducerea literală este rezultatul unei concepții prin care se încerca redarea fidelă a conținutului pe calea prezervării formei. […] Abia treptat apar forme care atestă că traducătorii și revizorii înțeleg pe deplin că nu este suficient să se producă echivalarea termenilor pentru a se găsi sau a ieși la iveală conceptele.".

[7] Vezi principiul echivalenței dinamice (*dynamic equivalence* sau *functional equivalence* „echivalență dinamică", cum o va numi ulterior) în traducerea *Bibliei*, la Eugene Nida, *Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden, Brill, 1964, p. 160: „In such a translation one is not so concerned with matching the receptor-language message with the source-language message, but with the dynamic relationship, that the relationship between receptor and message should be substantially the same as that which existed between the original receptors and the message. A translation of dynamic equivalence aims at complete naturalness of expression, and tries to relate the receptor to modes of behavior relevant within the context of his own culture; it does not insist that he understand the cultural patterns of the source-language context in order to comprehend the message.".

[8] Judith Moise, *Traducerea și lexicul fără echivalent Român-Englez*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006, p. 25.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

aflau într-o situaţie cu totul ingrată. Traducînd noţiuni şi concepte care aparţineau unor spaţii, epoci şi tradiţii culturale complet diferite, ei se confruntau atît cu problema găsirii corespondenţelor perfecte, cît şi cu cea a identificării echivalenţelor corecte în limba ţintă. Fără să aibă cunoştinţe moderne de traductologie, autorii traducerilor biblice recurg la diferite tipuri de echivalenţe cunoscute astăzi: exacte, inexacte, parţiale, cu termeni multipli, non-echivalenţe. Toate acestea pot fi considerate însă şi ca inovaţii la care apelau dat fiind caracterul constrîngător al genului de text şi al scopului pentru care acesta era tradus. Vorbind despre „*acţiunea tiranică a necesităţii de a găsi, cu orice preţ, «echivalenţe»*", G. I. Tohăneanu arăta că tocmai de aici reiese „*tentaţia «inovaţiilor» lexicale sau frazeologice, pe care traducătorii o resimt mai vajnic decît oricare din confraţii lor*"[9]. Deşi, teoretic, în cazul aluziilor biblice, inovaţiile nu se justifică, din cauza necesităţii simetriei în traducere, unele opţiuni ale traducătorilor ne dovedesc contrariul. Soluţiile găsite în epoca veche sînt extrem de interesante pentru studiul evoluţiei limbii literare.

2. În a doua parte a articolului, ne propunem o analiză comparativă a unui număr de patru aluzii biblice[10], cu scopul de a ilustra, cu ajutorul unor exemple concrete, relaţia dintre pasajele concordante în textul original al *Bibliei* şi traducerea lor diferită, aparent fără motiv, în limba ţintă.

2.1. *Fapte* 23, 5 vs. *Ieşirea* 22, 27 (28)

Iar Pavel a zis: „Fraţilor, nu ştiam că este arhiereu; că scris este: ***Pe mai-marele poporului tău să nu-l vorbeşti de rău.***" (Anania 2001, *Fapte* 23, 5).

Pe dregători să nu-i defaimi, pe mai-marii poporului tău să nu-i vorbeşti de rău. (Anania 2001, *Ieşirea* 22, 28).

Pasajul din *NT* este o trimitere precisă la versetul din *VT*, chiar dacă nu reprezintă o citare propriu-zisă. În textul grecesc şi în cel latin, construcţia *ἄρχοντα τοῦ λαοῦ / principem populi* este perfect simetrică. Cea mai mare parte a traducerilor româneşti au păstrat această concordanţă, folosind fie aceeaşi construcţie (*mai-marele norodului* sau *mai-marele/-ii poporului*), fie structuri aflate într-o relaţie de parasinonimie (*mai-marele poporului / căpetenia poporului*). Este cunoscut faptul că primul sens al verbului *ἄρχω* este de 'a merge primul, a porni la

[9] G. I. Tohăneanu, *Cuvânt înainte* la Camelia Petrescu, *Traducerea – între teorie şi realizare poetică*, Timişoara, Editura Excelsior, 2000, p. 9.

[10] Numărul mare de aluzii biblice şi varietatea problemelor puse de traducerea lor necesită un studiu mai aprofundat, care este în pregătire.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

drum', de unde derivă sensul de 'a comanda, a fi șeful'[11]. Traducerile românești care urmează originalul grecesc respectă această semnificație, în timp ce traducerile după *Vulgata* (B 1760) folosesc termenul de *căpetenie*, derivat de la *cap* (< lat. *caput*), care poate fi pus în relație cu termenul din latina tîrzie *capitaneus* 'care se află în frunte; general'[12].

O situație diferită prezintă B 1688, unde traducătorul folosește construcția *boiariul norodului*, frecventă în *VT* (și o dată în *NT*, *Fapte* 4, 8: *boiari ai norodului*), pentru a traduce *ἄρχοντα τοῦ λαοῦ*, în timp ce sintagma *căpeteniile poporului* redă structura grecească *ἀρχηγούς [τοῦ] λαοῦ* [13].

Cu toate acestea, în *NT* (*Fapte* 23, 5), în locul în care ar fi trebuit să apară o construcție similară celei din *VT*, este folosit un termen neașteptat: *biruitoriul*, în sintagma *biruitoriul nărodului*. Este singura ocurență a cuvîntului în acest context semantic. Precizăm că în același loc, în NT 1648 apare *mai marelui oamenilor*. În studiul lexicului din B 1688 (BB I/LXXXIX), Vasile Arvinte[14] înregistrează termenul *biruitoriul* din sintagma discutată, dîndu-i sensul 'mai-marele', 'stăpînitorul'. Credem că, în cazul sintagmei *biruitoriul nărodului* (*Fapte* 23, 5), nu este vorba atît de o inovație a traducătorului, cît, mai curînd, de o greșeală de lectură apărută la un moment dat, în procesul diortosirii textului. Revizorul *NT* a ignorat soluția de echivalare din NT 1648, uitîndu-se la textul grecesc[15]; este posibil chiar să fi fost conștient de conexiunea dintre cele două versete din *NT* și *VT* și tocmai de aceea să fi revenit la traducerea direct după greacă, însă rezultatul final, independent de voința sa, îngreunează, dacă nu zădărnicește, perceperea aluziei apostolului Pavel.

> *Și zise Pavel: „N-am știut fraților, că iaste arhiereu, pentru că scrisu e: Pre* ***biruitoriul nărodului*** *tău să nu-l grăiești de rău !"* (B 1688, *Fapte* 23, 5).
>
> *Dumnezeii să nu-i grăiești de rău și pre* ***boiariul norodului*** *tău să nu-l vorbești de rău.* (B 1688, *Ieșirea* 22, 28).

[11] Semnalăm faptul că derivatul postverbal *ἄρχων, -οντος* avea un sens specializat și desemna deja în epoca precreștină „unul din cei nouă magistrați atenieni principali".

[12] Nu poate fi stabilită nici o legătură etimologică între *princeps* (termenul folosit în *Vulgata*) și *caput*, în ciuda formei omonime *-ceps*: *princeps* (*primus*, *capio*) vs. *praeceps* (*prae*, *caput*).

[13] Cuvîntul grecesc *ἀρχηγός*, *-ου* desemnează nu numai „cauza primară, principiul", ci și „șeful, regele" sau, mai exact, „conducătorul militar".

[14] În *Normele limbii literare în* Biblia *de la București (1688)*, în *Biblia 1688*, I, Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Iași, Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», 2001, p. LXXXIX.

[15] Vezi Alexandru Gafton, *După Luther...*, p. 42 și idem, *Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii*, în „*Text și discurs religios*", II (2010), p. 51. (Vezi și prezentul volum, p. 75 – n.ed.).

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

*Și au zis Pavel: „N-am știut fraților că easte arhiereu, că scris easte: «Pre **mai-marele norodului** tău să nu-l grăiești de rău !»”.* (B 1795, *Fapte* 23, 5).

*Pre dumnezei să nu-i vorbești de rău și pre **mai-marele norodului** tău să nu-l grăiești de rău.* (B 1795, *Ieșirea* 22, 28).

*Pe **mai-marele poporului** tău să nu-l vorbești de rău.* (B 1997, *Fapte* 23, 5).

*Pe **judecători** să nu-i grăiești de rău și pe **căpetenia poporului** tău să nu o hulești.* (B 1997, *Ieșirea* 22, 28).

*Dixit autem Paulus: „Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum; scriptum est enim: «**Principem populi** tui non maledices»”.* (Vulg., *Fapte* 23, 5).

*Diis non detrahes, et **principi populi** tui non maledices.* (Vulg., *Ieșirea* 22, 28).

ἄρχοντα τοῦ λαοῦ (N-A 1994, *Fapte* 23, 5).

θεοὺς οὐ κακολογήσεις καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ (Frankf. 1597, *Ieșirea* 22, 28).

*Și zise Pavel: N-am știut fraților că iaste popa cel mai mare, că e scris, **mai marelui oamenilor** rău să nu-i grăiești.* (NT 1648, *Fapte* 23, 5).

*Dumnezeii nu-i vei huli, și pre **căpeteniia norodului** tău nu o vei blăstăma.* (B 1760, *Ieșirea* 22, 28).

2.2. *Fapte* 28, 27 vs. *Isaia* 6, 10

*Că **inima** acestuia popor **s-a împietri** și urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis […]* (Anania 2001, *Fapte* 28, 27).

*Că **inima** acestui popor **s-a împietrit**, urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis […]* (Anania 2001, *Isaia* 6, 10).

Versetul din *NT* este o trimitere directă, un citat din *Isaia* 6, 10, introdus explicit prin cuvintele lui Pavel: „*Bine a grăit Duhul Sfînt către părinții noștri prin Isaia profetul cînd a zis*: […] (*Fapte* 28, 25). Din citatul amplu, care cuprinde trei versete, ne oprim doar asupra traducerilor sintagmei *ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία*, care apare cu aceeași formă în textul grecesc al *NT* și *VT*. Traducerile românești respectă această simetrie, chiar dacă soluțiile propuse de traducători diferă de la unul la altul: *a se îngroșa* (B 1795), *a se învîrtoșa* (B 1997) și chiar *a se împietri* (Anania 2001), în funcție de corpusul idiomatic actual al limbii române, conform unui principiu de traducere care corespunde echivalenței funcționale.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

B 1688 nu păstrează simetria, dar folosește doi termeni apropiați din punctul de vedere al formei, aflați în relație de sinonimie contextuală (de altfel, întregul citat din Pavel prezintă diferențe față de pasajul din *VT*): *s-au îngroșat inema norodului* (*NT*)[16] vs. *s-au îngrășat inema nărodului* (*VT*). Sensul concret al verbului grecesc *παχύνω* este 'a face gros, greu, a îndesa', dar dicționarul atestă pentru *Isaia* 6, 10 sensul figurat 'a face greu, a lipsi de vivacitate, a năuci (la pasiv)'. Un sens tîrziu, creștin, este și 'a deveni ferm, tare'.

B 1760 propune o traducere cu totul diferită: ***orbește*** *inima norodului* (*Isaia* 6, 10), sub presiunea originalului latin: ***excaeca*** *cor populi huius*, care este o interpretare. Ea se opune și pasajului din *Fapte* 28, 27, unde versiunea latină notează: ***incrassatum*** *est enim cor populi huius.*

Pentru că s-au ***îngroșat*** *inema nărodului acestuia și cu urechile cu greu au auzit.* (B 1688, *Fapte* 28, 27).

Pentru că s-au ***îngrășat*** *inema nărodului acestuia și cu urechile lor greu au auzit […]* (B 1688, *Isaia* 6, 10).

Că s-au ***îngroșeat*** *inima norodului acestuia, și cu urechile sale greu au auzit […]* (B 1795, *Fapte* 28, 27).

Și s-au ***îngroșat*** *inima norodului acestuia și cu urechile greu au auzit […]* (B 1795, *Isaia* 6, 10).

Că ***s-a învîrtoșat inima*** *poporului acestuia și cu urechile sale greu a auzit […]* (B 1997, *Fapte* 28, 27).

Căci inima acestui popor ***s-a învîrtoșat*** *și cu urechile greu au auzit […]* (B 1997, *Isaia* 6, 10).

Incrassatum *est enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt […]* (Vulg., *Fapte* 28, 27).

Excaeca *cor populi huius, et aures eius aggrava […]* (Vulg., *Isaia* 6, 10).

ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία (N-A, *Fapte* 28, 27).

ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία (Frankf. 1597, *Isaia* 6, 10).

Că s-au ***îngrășat*** *inimile oamenilor acestora și cu urechile greu auziră […]* (NT 1648, *Fapte* 28, 27).

[16] Cf. NT 1648: „*s-au îngrășat inimile oamenilor*".

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

Orbește *inima norodului acestuia și urechile lui le îngreoiază […]* (B 1760, *Isaia* 6, 10).

2.3. *I Petru* 1, 13 vs. *Ieșirea* 12, 11

De aceea, încingeți-vă ***coapsele cugetului****, fiți treji […]* (Anania 2001, *I Petru* 1, 13).

Și iată cum să fiți când îl mîncați: cu ***coapsele-ncinse****, cu sandalele-n picioare […]* (Anania 2001, *Ieșirea* 12, 11).

La *I Petru* 1, 13, construcția metaforică *ὀσφύας τῆς διανοίας* din textul grecesc evocă o expresie cu înțeles concret din *Ieșirea* 12, 11, unde *αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιζωσμέναι* este, de fapt, traducerea unei expresii ebraice foarte frecventă în religia mozaică, din moment ce aparține unui text ce se recită în fiecare an, la Sărbătoarea azimelor (în amintirea ieșirii din Egipt – *Exodul* 12, 3-30, *Levitic* 23, 6, *Deuteronom* 16, 1-8). Caracterul idiomatic al construcției ebraice impune o simetrie perfectă între cele două versete din *VT* și din *NT*, cu toate că o expresie ca cea din *I Petru* 1, 13 trebuie să fi părut nefirească unui ascultător care nu aparținea comunității evreiești.

Textul latin nu păstrează legătura formală dintre cele două pasaje. În *VT*, cuvîntul central este *renes* 'rinichi, șold, șale' (din *renes vestros accingetis*), pe cînd în *NT* este preferat termenul *lumbos* (în *lumbos mentis*) 'rinichi, șold, organe genitale'). În latina creștină există o opoziție simbolică între *renes, -um* ca sediu al vieții afective și *lumbus, -i* văzut ca sediu al concupiscenței și al puterii generatoare[17]. Traducătorul latin a reinterpretat o expresie fixă, care era o expresie idiomatică, drept o îmbinare liberă de cuvinte, folosind un sinonim pentru înțelegerea textului, dar sacrificînd simetria acestuia.

În traducerile românești integrale din secolele XVII-XVIII, perceperea aluziei din *I Petru* 1, 13 la *Ieșirea* 12, 11 este înlesnită de folosirea aceleiași expresii: *încingînd* ***mijlocile*** *cugetului* vs. ***mijlocile*** *voastre încinse* (B 1688); *încingînd* ***mijloacele*** *cugetului* vs. ***mijloacele*** *voastre fiind încinse* (B 1795). Traducătorii români au ales o expresie mai generală, singura care putea fi reținută în acest context.

Pe de altă parte, versiunile moderne ale *Bibliei* propun alte soluții de traducere: Anania 2001 redă segmentul din *VT* prin *coapsele-ncinse* și, în consecință, păstrînd simetria, construiește în *NT* expresia *coapsele cugetului*.

[17] Vezi Albert Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Brepols, 1993 s.v. *lumbus* și *renes*.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

Același termen este folosit și în B 1997, dar numai în *VT*: *să aveți* ***coapsele încinse***; probabil că termenul a părut prea concret pentru contextul din *NT*, astfel încît în *I Petru* 1, 13 traducătorul a preferat construcția mai generală *mijloacele cugetului*.

„*A încinge mijloacele cugetului*" nu este o expresie ușor de înțeles în afara legăturii cu fragmentul narativ din *VT*. Eugene Nida, adept al principiului echivalenței dinamice în traducere, consideră că expresia amplă folosită de Pavel este una „*exocentrică din punct de vedere semantic*" (*semantically exocentric*), fără sens și înșelătoare dacă se traduce literal (*meaningless or misleading if translated literally*)[18]. Totuși, în acest caz, traducerea literală este singura care păstrează aluzia intenționată a lui Petru la momentul istoric al ieșirii din Egipt și singura care dă o dimensiune transtextuală mesajului din *I Petru* 1, 13.

Pentru aceaia, încingînd ***mijlocile cugetului vostru****, trezvindu-vă desăvîrșit, nădăjduiți […]* (B 1688, *I Petru* 1, 13).

Și așa veț mînca pre dînsul: ***mijlocile voastre*** *încinse și cizmele voastre în picioarele voastre […]* (B 1688, *Ieșirea* 12, 11).

Pentru aceaia, încingând ***mijloacele cugetului vostru****, trezindu-vă, desăvârșit să nădăjduiți […]* (B 1795, *I Petru* 1, 13).

Și așea să-l mâncați pre el: ***mijloacele voastre*** *fiind încinse, și încălțămintele voastre în picioarele voastre […]* (B 1795, *Ieșirea* 12, 11).

Pentru aceea, încingînd ***mijloacele cugetului vostru****, trezindu-vă, nădujduiți desăvîrșit […]* (B 1997, *I Petru* 1, 13).

Să-l mîncați însă așa: să aveți ***coapsele încinse****, încălțămintea în picioare […]* (B 1997, *Ieșirea* 12, 11).

Propter quod succinti ***lumbos mentis vestrae****, sobrii perfecte sperate in eam […]* (Vulg., *I Petru* 1, 13).

Sic autem comedetis illum: ***Renes*** *vestros* ***accingetis****, et calceamenta habebitis in pedibus […]*(Vulg., *Ieșirea* 12, 11).

ὀσφύας τῆς διανοίας (N-A 1994, *I Petru* 1, 13).

αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιζωσμέναι (Frankf. 1597, *Ieșirea* 12, 11).

[18] Eugene Nida, *Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden, Brill, 1964, p. 170.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

Pentru-aceaia încingeți ***mijloacele înțelepciunii*** *voastre […]* (NT 1648, *I Petru* 1, 13).

Și așea îl veț mânca: ***mijloacele voastre*** *veț încinge și încălțăminte veți avea în picioare […]* (B 1760, *Ieșirea* 12, 11).

2.4. *Galateni* 1, 15 vs. *Ieremia* 1, 5; *Isaia* 49, 1

Dar când a binevoit Dumnezeu, cel ce m-a ales încă din ***pântecele*** *maicii mele […]* (Anania 2001, *Galateni* 1, 15).

De când încă nu te plăsmuiai în ***pântece*** *te știu și mai înainte de a fi ieșit din* ***pântece*** *te-am sfințit, profet peste neamuri te-am rânduit.* (Anania 2001, *Ieremia* 1, 5).

După multă vreme se va petrece zice Domnul. Din ***pântecele*** *maicii mele mi-a numit el numele.* (Anania 2001, *Isaia* 49, 1).

Cînd apostolul Pavel se prezintă pe sine ca fiind ales „*din* ***pîntecele*** *mamei*" (*ἐκ κοιλίας μητρός*), expresia folosită îi amintește receptorului de afirmațiile profeților Ieremia și Isaia, din legea veche. Este exemplul perfect, care nu pune nici o problemă în ce privește principiul păstrării aluziei. Toate versiunile românești au tradus pasajul păstrînd expresia *din pîntece*. Acest fapt este cu atît mai remarcabil cu cît în B 1760 (*Isaia* 49, 1) cei doi termeni latini diferiți: *ab utero* și *de ventre*, sînt traduși prin aceeași expresie: *din pîntece*.

De asemenea, remarcăm traducerea fidelă a textului din *Ieremia* 1, 5 în versiunile românești vechi: B 1688, B 1760, B 1795, unde cuplurile *ἐν κοιλίᾳ – ἐκ μήτρας* și *in utero – de vulva* sînt redate prin sinonimele în opoziție contextuală: *în pîntece – din zgău*. Pentru traducerile care urmează modelul grecesc, interpretarea utilizării celor două cuvinte ca simplă opțiune stilistică pentru evitarea redundanței este justificată: pe de o parte, termenul grecesc *μήτρα, ας* are un sens mai larg, de 'matrice, pîntece, sîn al mamei', suprapus parțial peste *κοιλία, ας*; pe de altă parte, vechiul termen românesc *zgău* are și[19] sensul de 'pîntece'. În schimb, versiunile care s-au realizat după un original latin ar fi putut reda, prin folosirea celor doi termeni, o viziune concretă, ce coincide cu cea din textul-sursă: *vulva* se opune lui *utero*, avînd un sens pe care *μήτρα, ας*, corespondentul său din versiunea greacă, nu îl are.

Versiunile moderne (B 1997, Anania 2001) renunță la cuvîntul arhaic *zgău*, fără a avea „îndrăzneala" de a aduce unu echivalent neologic, care să acopere sensul concret și aparte cerut de cel puțin una din versiunile primare ale *Bibliei*.

[19] Vezi Alexandru Gafton, *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Iași, Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», 2001, p. 259.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

Iar cînd binevru Dumnezău, cela ce m-au ales den ***pîntecele*** *maicii meale […]* (B 1688, *Galateni* 1, 15).

Mai nainte de a te frămînta în ***pîntece*** *te știu pre tine; și mai nainte de a ieși tu den* ***zgău****, te-am sfințit, proroc spre limbi te-am pus.* (B 1688, *Ieremia* 1, 5).

Den ***pîntecele*** *maicii meale au chemat numele mieu.* (B 1688, *Isaia* 49, 1).

Iară când bine au voit Dumnezeu, Cel ce m-au ales din ***pântecele*** *maicii meale […]* (B 1795, *Galateni* 1, 15).

Mai înainte de a te plămădi tu în ***pântece*** *te știu și mai înainte de ce ai ieșit tu din* ***zgău*** *te-am sfințit, proroc spre neamuri te-am pus.* (B 1795, *Ieremia* 1, 5).

După multă vreame va sta, zice Domnul. Din ***pântecele*** *maicii meale au numit numele mieu.* (B 1795, *Isaia* 49, 1).

Mai nainte de a te închipui în ***pântece****, te-am cunoscut. Și mai nainte de ce-ai ieșit din* ***zgău*** *te-am sfințit și proroc în neamuri te-am dat.* (B 1760, *Ieremia* 1, 5).

Domnul din ***pântece*** *m-au chemat, din* ***pântecele*** *maicii meale ș-au adus aminte de numele mieu.* (B 1760, *Isaia* 49, 1).

Dar cînd a binevoit Dumnezeu care m-a ales din ***pîntecele*** *mamei mele […]* (B 1997, *Galateni* 1, 15).

Înainte de a te fi zămislit ***în pîntece*** *te-am cunoscut și înainte de a ieși din* ***pîntece*** *te-am sfințit.* (B 1997, *Ieremia* 1, 5).

Domnul M-a chemat de la nașterea Mea, din ***pîntecele*** *maicii Mele Mi-a spus pe nume.* (B 1997, *Isaia* 49, 1).

Cum autem placuit Deo, qui me segregavit ***de utero*** *matris meae […]* (Vulg., *Galateni* 1, 15).

Priusquam te formarem ***in utero****, novi te: et antequam exires* ***de vulva****, sanctificavi te.* (Vulg., *Ieremia* 1, 5).

Dominus ***ab utero*** *vocavit me,* ***de ventre*** *matris meae recordatus est nominis mei.* (Vulg., *Isaia* 49, 1).

ἐκ κοιλίας μητρός (N-A 1994, *Galateni* 1, 15).

πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας (Frankf. 1597, *Ieremia* 1, 5).

ἐκ κοιλίας μητρός ἐκάλεσεν (Frankf. 1597, *Isaia* 49, 1).

Iară când plăcu lui Dumnezău, cel ce mă alease den ***pîntecele*** *maicii meale […]* (NT 1648, *Galateni* 1, 15).

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

3. În articolul de față, am prezentat trei modalități care stau la baza construirii intertextualității biblice privind relația dintre *NT* și *VT*:

a. reluarea, sub formă de citat, a unui fragment veterotestamentar, cu indicarea sursei;

b. trimiterea directă la un pasaj din VT, dar fără precizarea explicită a locului în care se află în text;

c. aluzia (trimiterea indirectă) la evenimente și la precepte din *Legea Veche*.

În activitatea de traducere a unui text amplu și variat precum *Biblia*, primii autori ai versiunilor integrale ale *Sfintelor scripturi* în română nu erau probabil conștienți de paralelele și de corespondențele pe care trebuia să le mențină între NT și VT, cu atît mai mult cu cît unii dintre ei nu erau teologi. Prin opțiunile lor, ei contribuiau la formarea unei limbi literare. Cu toate acestea, textul sacru le impunea o seamă de constrîngeri privitoare la dubla fidelitate: față de originale și, în interiorul textului, între pasajele corespondente dintre *NT* și *VT*.

Exemplele pe care le-am analizat demonstrează existența unor grade diferite de îndepărtare între exprimarea din *NT* și cea din *VT*. Acestea încep cu punerea în evidență a conexiunilor și pot merge pînă la opțiuni de traducere care nu respectă simetria cu textul original.

(Publicat în „Text și discurs religios", nr. 3/2011, p. 177-188)

Bibliografie

Ediții și sigle

Anania 2001 = *Biblia sau Sfânta Scriptura*, ediție jubiliară a Sfîntului Sinod (…), redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

B 1648 = *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Emilian, Episcopul Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe a Alba Iuliei, 1988.

B 1688 = *Biblia* 1688, vol. I (2001), vol. II (2002), Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

B 1760 = *Biblia Vulgata*, Blaj, 1760-1761, cuvînt înainte de Eugen Simion, București, Editura Academiei Române, 2005.

B 1795 = *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, cu binecuvîntarea Î. P. S. Lucian Mureșan mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000.

B 1997 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)

Frankf. 1597 = *Τῆς θείας Γραφῆς Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἁπάντα – Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra*, Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1587.

N-A 1994 = NESTLE-ALAND, *Novum Testamentum Graece et Latine*, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

Sept. = *Septuaginta* id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

Vulg. = *Biblia Sacra Vulgatae editionis Sixti V Pont. Max. iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita…, Ratisbonae et Romae Sumptibus et Typis Friderici Pustet*, 1922.

NT = Noul Testament.

VT = Vechiul Testament.

Studii

Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în* Biblia *de la București (1688)*, în *Biblia 1688*, I, Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Iași, Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», 2001, p. I-CLXXXVIII.

A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Rédigé avec le concours de E. Egger, Édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, Librairie Hachette, [1950].

Chris Baldick, *The Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford University Press, 2008.

Albert Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Brepols, 1993.

Gheorghe Chivu, *De la litera la spiritul textului sacru. Mărturia unui Evangheliar manuscris*, în „Text și discurs religios", II (2010), p. 41-48.

Felicia Dumas, *Dicționar bilingv de termeni religioși ortodocși: român-francez*, Iași, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, 2010.

Alfred Ernout et Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Klincksieck, 1967.

Alexandru Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2005.

Alexandru Gafton, „*Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii*", în vol. „Text și discurs religios", II (2010), p. 49-72. Textul este publicat și în volumul de față – n.ed.

Hugh C. Holman, *A Handbook to Literature* (4th edition), Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1980.

Judith Moise, *Traducerea și lexicul fără echivalent Român-Englez*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.

Eugene Nida, *Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden, Brill, 1964.

G.I. Tohăneanu, *Cuvânt înainte* la Camelia Petrescu, *Traducerea – între teorie și realizare poetică*, Timișoara, Editura Excelsior, 2000.

BDD-A110-RO © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:41 UTC)